

Borgos Anna

Lévy (Freund) Katáról*

Lévy (*tószegi*¹ *Freund*) Kata (Katinka) (1883–1969), nagyiparos zsidó család lánya. Három testvére közül az egyik *Dr. tószegi Freund Antal* filozófus, az apjától megörökölt Kőbányai Polgári Serfőző Rt. ügyvezető igazgatója (egyik fivérével, Emillel együtt), a magyarországi pszichoanalízis legjelentősebb támogatója volt, az ő adománya nyomán indulhatott el az Internationale Psychoanalytische Verlag. Lévy Katának gyógypedagógus képzettsége volt, de nem gyakorolta ezt a hivatását, hanem szobrászkodni kezdett, majd szociális munkás lett. „Szegényeket védő, népházat – Budapest, V. kerület, Vág utca 12. – alapító szociális munkás, mondhatnánk, laikus szociálpszichológus volt.” (Hidvégi, 1997, 9.) Férje Lévy Lajos belgyógyász, a Pesti Izraelita Hitközség kórháza belgyógyászati osztályának főorvosa, majd a Szabolcs utcai Zsidó Kórház igazgatója, a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület egyik alapító tagja, Ferenczi páciense, később orvosa volt.

Fia, a szobrászá és forgatókönyvíróvá vált Lévy Vilmos (aki igen rossz viszonyban volt anyjával) így jellemzi egy 1992-ben, Ingeborg Meyer-Palmedónak írt levélben: „Ahogy mondani szokás, sok mindenben (kicsit) tehetséges volt. Ő volt a tipikus örök dilettáns és diák, mindig jól nevelt, rendkívül szorgalmas és törekvő, de alapvetően muzikalitás és eredetiség nélküli. Az egyik publikációja is a dilettantizmusról szól.² Ami teljességgel hiányzott belőle, az a boldogságra

* A munka az OTKA 109148 sz. projektjének keretében készült (A pszi-tudások mint társadalmi diskurzusok – a humán tudományok a hatalmi viszonyok kontextusában).

¹ A „tószegi” nemesi előnév, amelyet a család 1884-ben kapott. Az örökölt előnevet később a család több tagja családnévként vette fel, különböző alakokban (Tószeghy, Tószeghi).

² Kata F. Levy: The eternal dilettante. A contribution to female sexuality. In: Kurt R. Eissler (ed.): *Searchlights on Delinquency. New Psychoanalytic Studies, Dedicated to Professor August Aichhorn on the Occasion of His Seventieth Birthday, July 27, 1948*. New York: International University Press, 65-76.

való képesség – akár hogy maga boldog legyen, akár hogy másokat boldoggá tegyen. Amennyire meg tudom ítélni, apámhoz leginkább azért ment hozzá, mert anyjával folyamatos konfliktusai voltak, egyáltalán nem illettek össze. Mélyen boldogtalan volt otthon. Abban az időben egy »jó családból« származó lány Magyarországon nem lehetett önfenntartó [...]. Ő volt a »rút kiskacsa«, a (nagyon buta), szép sógornő és a szép, idealista és idealizált báty (Tóni) mellett, akihez patológiusan kötődött. Erényt kovácsolt a szenvedésből, és talán ő maga sem tudta, hogy látványos és túlhangsúlyozott egyszerűsége ellenére valójában milyen követelőző és elkényeztetett. [...] Egész életében volt benne egyfajta hév, először a bátyja, aztán különböző tanárai, majd Freud és Anna [Freud] iránt. A pszichoanalízis olyan volt a számára, mint egy vallás. De képes volt átdolgozni a dilettantizmusát professzionalizmussá, és sikeres is volt mint analitikus. És Anna nem alkalmazta volna őt a klinikáján pusztán a régi barátságra való tekintettel, ha nem lett volna megbízható munkatárs. Én magam soha nem tudtam elképzelni, hogy valaki, aki ennyire puritán és szinte anti-szexuális, hogyan folytathat analitikus munkát. [...] Nem tudnak eleget róla: »csodálatos nő« volt, de borzalmas anya.” (Id. Aichhorn, Schröter, 2012, 9, 11.)

Pszichoanalitikus kiképzését Ferenczi Sándornál folytatta, és 1928-ban lett az egyesület tagja. Fő érdeklődési területe a pedagógia és gyermekanalízis volt, de az egyesületben előadást tartott többek között prófétai álmok elemzéséről, a női szexualitásról és az analitikus beteg csendjének indítékairól³. Az 1930-as években pszichoanalitikus szemináriumokat vezetett pedagógusoknak, és pszichológiai rendelőt tartott serdülő lányoknak a Zsidó Gimnáziumban. 1936-ban részt vett Anna Freud bécsi szemináriumán. 1938-tól kezdeményezésére középiskolás lányoknak is tartottak tanácsadást a Poliklinikán. (Harmat, 1994, 229.) Írt a gyermek ágybavizeléséről (Dr. Lévy, 1933; Lévy, 1934), a dilettantizmusról (Levy F., 1949), és tudósított az európai pszichoanalitikusok amszterdami konferenciájáról (Lévy, 1947).

Lévy Lajos a német megszállás után, a zsidó kórház bezárását követően a gettókórház vezetője volt. A házaspár túlélte a vészkorszakot, de minden vagyonukat elvesztették. 1954-ben, Anna Freud, Eva Rosenfeld és már Angliában élő magyar emigránsok által magyar analitikusoknak nyújtott anyagi támogatással Angliába emigráltak, és Londonban Anna Freud közvetlen szomszédai lettek. (Appignanesi, Forrester, 2000, 380). Lévy Kata a brit pszichoanalitikus egyesület

³ Ebből a témából több mint húsz év múlva publikáció is lett: Levy, 1958.

tagja, a londoni Hampstead Clinic gyermekanalitikusa, Anna Freud kollégája volt. Részt vett egy Dorothy Burlingham által szervezett kutatásban az anya és a gyermek egyidejű analíziséről, és ennek keretében esettanulmányt publikált egy iskolafóbiás kamaszlány és anyja analíziséről (Lévy, 1960).

1918 nyarán Freund Antal (aki akkor Freud páciense volt) a háborús nélkülözést enyhítendő meghívta a professzort és családját kőbányai villájába. Ő maga nem tartózkodott ott, a vendéglátó a Lévy-házaspár volt. Freud ekkor kezdte analizálni Lévy Katát, mintegy viszonzásul a meghívásért, Freund Antal kérésére. Az analízis 1920-ban Bécsben folytatódott, heti hat órában (May, 2007; Roazen, 1977), és a személyes kapcsolat és levelezés ezután is folyamatos maradt. (Az 1918. augusztus és 1926. május között Lévy Katának írt Freud-leveleket közli Schröter, Aichhorn, 2012. 20-60.) Lévy Kata később (hogyan pontosan mikor, az sajnos nem ismert) leírta emlékeit Kurt. R. Eissler osztrák pszichoanalitikusnak, a washingtoni Sigmund Freud Archívum egyik alapítójának az együtt töltött vakációról Budapesten Freuddal és Anna Freuddal (akivel életre szóló barátságot kötött, egyfajta nővéri szerepbe került), majd a Tátrában Freuddal, Ferenczivel és saját családjával. Felidézi az együtt töltött hétköznapokat (befőzés Anna Freuddal, gombászás Freuddal, közös barkochbázás...), röviden beszél az 1918-as budapesti kongresszusról (ekkor Anna Freud nála lakott), valamint a Freund Antal által létrehozott alapról, amelyből a nemzetközi pszichoanalitikus kiadó elindulhatott. Az emlékezés most olvasható először magyarul.

IRODALOM

- AICHORN, THOMAS – SCHRÖTER, MICHAEL (szerk.) (2012). Sigmund Freud Briefe an Kata und Lajos Lévy (1918–1926). *Luzifer-Amor*, 25(50): 7-51.
- APPIGNANESI, LISA – FORRESTER, JOHN (2000). *Freud's Women*. London: Penguin Books 2000.
- HARMAT PÁL (1994). Harmat Pál: *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis*. Budapest: Bethlen Gábor Könyvkiadó.
- HIDVÉGI MÁTÉ (1997). Freud Kőbányán. Dr. Tószegi Freund Antal emlékezete. *Liget*, 10(12): 9-19.
- DR. LÉVYNÉ F. KATA (1933). A gyermek ágybavizeléséről. In: Sigmund Freud et al.: *Lélekelemzési tanulmányok*. Budapest: Párbeszéd, T-Twins, 1993. 105-123.
- LÉVY, KATA (1934). Vom Bettnässen des Kindes. *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 8(5): 178-195.

- LÉVY KATA (1947). Európai pszichoanalitikusok konferenciája. *Embernevelés*, 3: 472-474.
- LEVY F., KATA (1949). The eternal dilettante. A contribution to female sexuality. In: Kurt R. Eissler (ed.): *Searchlights on Delinquency. New Psychoanalytic Studies, Dedicated to Professor August Aichhorn on the Occasion of His Seventieth Birthday, July 27, 1948*. New York: International University Press, 65-76.
- LEVY, KATA (1958). Silence in the analytic session. *International Journal of Psychoanalysis*, 39: 50-58.
- LEVY, KATA (1960). Simultaneous analysis of a mother and her adolescent daughter. The mother's contribution to the loosening of the infantile object tie. *Psychoanalytic Study of the Child*, 15(1): 378-391.
- MAY, ULRIKE (2007). Freud's Patient Calendar: 17 Analysts in Analysis with Freud (1910–1920). *Psychoanalysis and History*, 9(2): 153-200.
- ROAZEN, PAUL (1977). *How Freud Worked. First-Hand Accounts of Patients*. Northvale, NJ: Jason Aronson.

* * *

Freud utolsó nyara, „mielőtt a közelgő világvége bekövetkezik” – Lévy Kata visszaemlékezése¹

Lévy Kata vagyok, pszichoanalitikus, egykor a magyar, jelenleg a Brit Pszichoanalitikus Társaság, a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület és a Hampstead Child-Therapy Course and Clinic aktív tagja, valamint özvegye dr. Lévy Lajosnak, a kiváló belgyógyásznak, a budapesti Zsidó Kórház igazgatójának, aki egyike volt az 1913-ban létrejött Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület öt alapítójának.

A második világháború után (1954-ben) kivándoroltunk Magyarországról, és Angliában telepedtünk le.

A fivéreim, Dr. Freund Antal és Freund Emil édesapám² örökébe lépve a Kőbányai Polgári Serfőző Rt. ügyvezető igazgatói voltak, Vidorné³ a nővérem. Vili⁴ fiunk 1918-ban hét éves volt.

– . –

¹ A német nyelvű dokumentum forrása: Library of Congress Archives, Washington, Sigmund Freud Papers, Interviews and Recollections, Set A, Box 124, Folder 56. (datálatlan) [<https://www.loc.gov/resource/mss39990.12456/?st=gallery>]. Franciául megjelent: Lévy-Freund, Kata (1990). Dernières vacances des Freud avant la fin du monde. *Le Coq-Héron*, Nr. 117 (juillet): 39-44. Németül: Erinnerungen an den Sommer 1918. *Luzifer-Amor*, 2012, 25(50): 52-61.

² Tószegi Freund Vilmos (?–1910), aki 1892-ben alapította a családi vállalatot, amely 1923-tól az államosításig, Kőbányai Polgári Serfőző és Szent István Tápszerművek Rt. néven működött.

³ Freund Regina, férje Vidor Emil szecessziós műépítész, a Palatinus házak és nagypolgári villák tervezője, a Magyar Építőművészek Szövetségének első elnöke.

⁴ Lévy Vilmos (1911–1995), Lévy Kata fia. Nevét Lambda Péterre változtatta (a görög λ után, amellyel apja a *Gyógyászatban* megjelent cikkeit szignálta). 1925-ben Bécsbe költözött, ahol August Aichhorn pszichoanalitikusnál lakott. 1938-ban Angliába emigrált. Az orvosi tanulmányok megszakítása után szobrász, író és forgatókönyvíró lett. A Freud-mellszobor alkotója, amelyből egy-egy példány a londoni és a bécsi Freud Múzeumban, valamint a topekai (Kansas állam, USA) Menninger klinikán található. (Sigmund Freud – Ferenczi Sándor: *Levezés, II/2. kötet, 1917–1919*. Budapest: Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, 2003, 98. o. 4. jegyzet)

Dr. K. R. Eissler⁵ kért meg, hogy írjam le az emlékeimet 1918 nyaráról, amit én tárgyyszerűen és valóságghűen tettem meg.

– . –

Az első világháború utolsó nyarán, 1918-ban történt, hogy Freund Antal, aki Freudnál volt pszichoanalízisben, a gyenge bécsi élelmiszerellátás láttán elhatározta, hogy meghívja Budapestre a professzort. Az volt a terv, hogy a professzor dr. Freund távollétében, az ő villájában tölti nyári vakációját. A meghívás Freud professzornak és családjának szólt, és a folyamatban lévő analízis minden szempontját tekintetbe kellett venni. Dr. Freund mindent megtett annak érdekében, hogy igyekezzék okafogyottá tenni minden olyan kifogást, amely Freud professzor részéről felmerülhet. Ő maga és a felesége kisbabájukkal⁶ valamilyen üdülőhelyen készültek eltölteni ezt az időszakot, így a vendéglátó szerepét nővérek, illetve sógorának, dr. Lévynek és feleségének (e sorok írójának) kellett átvennie. Freud professzor végül beleegyezett, hogy a júliust Anna lányával együtt Budapest-Kőbányán töltse (Kőbánya Budapest tizedik kerülete), a professzorné ez idő alatt családi látogatásra készült Németországba. A villa a sörfőzde igazgatójának, dr. Freund Antalnak a szolgálati lakása volt, hatalmas kert vette körül veteményessel és gyümölcsössel, a szomszédban baromfiudvar, a közelben tehénistálló volt – nem megvetendő előnyök a negyedik háborús év éhínsége közepette. A villa az országút fölé, egy dombra épült, ez a terület régebben kiterjedt szőlőhegy volt, még később is Ó-hegynek hívták. A villában meglehetősen elszigetelt volt az ember, de a város (Budapest) már odáig nyújtogatta a csápjait, és itt-ott már látni lehetett takaros családi házakat. A gyártól, amely egészen az országútig húzódott, a fenti ház lakóját egy második kert és az úgynevezett „rég villa” választotta el, amely még apánknak, a sörfőzde alapítójának és első igazgatójának épült, és amelyben akkor (1918-ban) Emil fia lakott. Az országút túlsó oldalán volt még egy további terület is, amely a sörfőzdéhez tartozott, és amelyen élelmiszergyárat hoztak létre, ami a két fivér, Freund Antal és Emil vállalkozó szelleméről tanúskodott. A gyár zaja nem ért el odáig, de forró nyarunk volt, és Freud professzor szenvedett a hőségtől. Hogy legyen egy hűvösebb helyiség, ahol dolgozni tud, a szuterénben alakítottunk ki számára egy

⁵ Kurt R. Eissler (1908-1999) osztrák pszichoanalitikus, Freud közeli munkatársa és követője, a washingtoni Library of Congress-ben elhelyezett Sigmund Freud Archives egyik alapítója.

⁶ tószegi Freund Antal (1880–1920) és második felesége Freund (Bródy) Rózi (?–1969). E házasságból két gyermek született: Tószeghy Erzsébet (1916, Budapest –1989, Párizs) és Tószeghi Antal (1918, Budapest – 2001, London). Valószínűleg Antalról van szó, aki ebben az időszakban (1918 júliusa) öt hónapos lehetett. (Vö. *Freud–Ferenczi levelezés* idézett kötet, 138-139.)

szobát dívánnyal, karosszékkel, asztallal stb. A máskülönben vasalószobaként szolgáló helyiséget két, dézsában elhelyezett leanderfával próbáltuk lakályossá tenni. Freud professzor itt olvasott korrektúrát, és az analitikus munkát is itt kezdte el egy nőpácienssel. Ez a következőképpen történt: rövid ismeretség után Freud professzor felajánlotta számomra a lehetőséget, hogy folytassak analízist nála. Amikor tiltakoztam az ellen, hogy szabadságát a velem folytatandó munkára pazarolja, az volt az ellenérve, hogy tudja, hogy a fivéremnek, Antalnak az a szíve vágya, hogy én analízisben részesüljek, ő pedig meg akarja szerezni neki ezt az örömet.

E helyütt vissza kell utalnom az első találkozásomra Freud professzorral, ami 1917 nyarán történt. Ő dr. Ferenczi javaslatára akkor járt először a Tátrában. Viharos nyár volt, az első hetekben megállás nélkül fújt a szél és szakadt az eső. Freud professzor természetbarát volt, aki, amint kedvezőbbre fordult az időjárás, minden érzékszervével élvezni tudta a csodálatos tájat és a mesés erdőket, és örült, hogy az ádáz viharok ellenére kitartott. A következő nyáron, 1918-ban szívesen állt rá, hogy ismét ott töltsse az augusztust. Én 1917 nyarat a fiammal, Vilivel a nővéremnél töltöttem Lomnicon, ahol időnként a férjem is meglátogatott bennünket. Akadtak nézeteltéréseink egyetlen gyerekünk nevelésének kérdéseiben, akinek elkényeztetését szakképzett pedagógusként (diplomás tanítónő) kifogásoltam. Az apja viszont a maga véleményét a pszichoanalízissel való első találkozására alapozta, Freudra hivatkozott, és arra, hogy a szorongás elkerülése milyen fontos a gyereknél. Így ébredt bennem a kívánság, hogy Freud professzort magát kérdezzem meg erről, és ezt nemcsak a két település, a Csorba-tó és Lomnic közelsége könnyítette meg, hanem dr. Ferenczi jelenléte is a Tátrában, valamint Freud professzor szívélyessége, aki dr. Lévyt már ismerte szakmai körökből. Minthogy Ferenczi régi barátja volt dr. Lévynek, és Freud professzorral is baráti viszonyt ápolt, közvetítői szerepe magától értetődően adódott. Hogy aztán valójában nem ő volt-e, aki megértette és segítette valóra váltani szenvedélyesen kinyilvánított kívánságomat, hogy személyesen hallhassam, miként vélekedik Freud professzor a nevelésről, már nem tudnám megmondani. A kívánság intenzitását azonban megerősíti az a tény, hogy a Csorba-tónál jártamban láttam egy idősebb házaspárt, amint kart karba öltve sétálnak, és az egyetlen ismertetőjegy, a szakáll alapján azt fantáziáltam, hogy Freud professzorral találkoztam. Amikor aztán lomnici látogatásakor ezt elmeséltem neki, a professzor szívből nevetett, és kétségét fejezte ki az általam szemügyre vett személyek azonosságát illetően. Azután velem tartott a ház mögötti kis erdőbe, és az első, amit észrevett, az erdei szamóca volt, amiből aztán szedett magának. Amikor elárultam, hogy én

egyáltalán nem is tudtam, hogy itt van számóca, (jelentőségteljesen) megjegyezte: „Futó vendég friss szeme jobban ellát messzire.” Természetesen azt mondta, hogy az analitikus belátás nem teszi fölöslegessé a nevelést, és a gyereknek nem lehet megspórolni a szorongását; neki magának kell megküzdenie vele.

A csábítás, hogy Freud professzornál analízist folytassak, túl nagy volt ahhoz, hogy sokáig tudtam volna berzenkedni ellene, így aztán minden nap ebéd után tartottuk az analízis-órát. Forró nyári napok voltak, mint mondtam, és én hozzászoktam egy kis ebéd utáni szunyókáláshoz. Így történhetett meg, hogy az egyik analitikus óra kellős közepén elbóbiskoltam. A professzor úr igencsak megütközött rajta, és azt mondta, hogy természetesen már vele is megesett, hogy elnyomta az álom, de hogy egy páciense az órán elaludt volna, az vele még soha nem fordult elő.

Anna Freudot nagyon érdekelte a háztartás. Jó gyümölcsstermő év volt, a fák roskadoztak a gyümölcsök terhe alatt. Freud professzor is készségesen vett részt a sárgabarack szedésében, és a fia, Ernst Freud, aki egy darabig nálunk vendégeskedett, még ma is szívesen emlékszik vissza ennek a gyümölcsáldásnak a minőségére és mennyiségére. A vidék és a ház tradícióinak megfelelően a fölösleget „be kellett főzni”, azaz tartósítva el kellett tenni télire. Töméntelen sárgabarackból készült dzsem. Anna Freud derekasan kivette a részét ebből a háziasszonyi munkából, amit nem engedhettünk át a személyzetnek. Szakácsnőt és szobalányt a sógornóm hagyott ránk a háztartásából, és amilyen nélkülözhetetlenek bizonyult Mariska, a szobalány, olyan kevésbé vált be a szakácsnő, aki új, kipróbálatlan szerzemény volt. Soha nem készült el időre az ételekkel, és a talpraesett Mariskának kellett közbelépnie, hogy megmentse a ház becsületét. A professzor úr sokat adott a pontosságra, és hozzá volt szokva a professzorné jól szervezett, pontosan működő háztartásához. Annál inkább éreztem a helyzet nehézségét, hogy egy olyan háztartásért vagyok felelős, ami nem a sajátom, és egy olyan konyháért, amelynek állnia kell a sarat a professzornéével, miközben annak a közelébe sem érhet. És mégis mindannyian nagyon fontosnak tartottuk, hogy vendégünket jó táplálékkal lássuk el a szűkös bécsi idők után. Rendelkezésünkre bocsátottak egy kocsit két lóval és egy kocsissal, és természetesen meg akartuk mutatni a vendégünknek a mi szép Budapestünket, el akartunk hajtani a Dunához, és a Duna természeti szépségekben bővelkedő bal partjához⁷. Ezt olyan fontosnak éreztük, hogy még a kocsi mellett állva is élénk vitába keveredtünk egymással arról, mi is legyen az első úti célunk. A professzor egy lépéssel hátrébb

⁷ Amikor a szerző a Duna bal partját említi, a konvencióval szemben következetesen Budára utal.

húzódott, és azt mondta: „Én nem szólok hozzá”, és semmilyen kívánságot nem akart kinyilvánítani. A mi túlfűtöttségünk azonban némiképp gyerekesnek tűnhetett számára.

Időnként vendég is érkezett hozzánk. Gyakori látogatásainak egyikén Ferenczi (talán) Ignotusszal vagy valamelyik rokonával jött; arra emlékszem, hogy odalenn, a konyhakertben fel-le sétáltunk a professzorral, és ő Antal első feleségéről⁸, öngyilkosságának (mérgezés) vélt okairól beszélt. Először hallottam az asszony homoszexualitásáról. Közben a vendégeink már megjelentek odafönt a háznál, én meg igencsak zavarba jöttem, mivel a professzor arcvonásai nem árulták el, hogy tudomást vett volna róluk. Lehetséges, hogy számára fontosabb volt a beszélgetésünk témája, mint a vendégek? Mint háziasszonynak törődnöm kellett volna velük, másrészt viszont mégiscsak Freud professzor volt a „nagyfőnök”, és én nem szabhattam neki előírásokat, ráadásul a magam részéről szívesen lemondtam volna minden más vendégről, hogy zavartalanul folytathassuk beszélgetésünket. Vajon az én projekcióm volt, amikor aztán Ferenczit ingerültnek és féltékenynek láttam?

Egy napon Ernst Freud állított be, szabadságolták a katonaságtól. Beutalták egy katonai üdülőbe, amely a Tátrában volt, egészen közel a Csorba-tóhoz, ahol a professzor szándékozott eltölteni az augusztust, és Ernst, átutazóban Budapesten, előbb meg akarta látogatni az apját. Ernstet a professzor azzal a zsidó viccel mutatta be, ami a bóherről szól, aki mindennap máshol vendégeskedik, majd egy napon magával viszi a barátját, és azt mondja: „Ez a barátom, ő nálam ebédel.” Anna Freud felidézett egy estét, amikor Ernsttel a városban jártak, és hazaérve zárva találták a nagy kerti kaput. Nem tudván, hogy a kis kapu mindig nyitva van, mindketten átmásztak a kerítésen, ami Annát nagyon mulattatta.

Ezekben a napokban jött látogatóba súlyosan neurotikus édesanyám⁹ is. A professzor ekkor találkozott vele először, én meg alig bírtam kivárni, hogy másnap kifaggassam, milyen benyomást tett rá, és amikor már lefeküdt, megkérdeztem, hogy egy pár percre bemehetek-e hozzá. Végül is már annyit beszéltem róla: hogyan keserítette meg a gyerekkoromat és az ifjúságomat. „A Mamáról szeretne hallani”, ezzel fogadott a professzor. „A személyiség teljes felbomlása”, mondta aztán.

⁸ Kugel (Brüll) Lilly (1887–1913). A házasságból egy leánygyermek született: tószegi Freund Vera (1912–1991). Vö. *Freud–Ferenczi levelezés* idézett kötet, 138-139.

⁹ Özv. tószegi Freund Vilmosné, szül. Abelesz Matild (1853–1931).

Az esti órákban a professzor gyakran diskurált dr. Lévyvel, aki akkoriban ezredorvosként egy nagy katonai kórház vezetője volt. Hatalmas olvasottsága, sokoldalú érdeklődése inspirálta a professzort, és nagyra értékelte rendkívüli orvosi etikáját. Évekkel később, amikor a professzort szívpanaszok kínozták, szívesen vizsgáltatta meg magát dr. Lévyvel, ahányszor csak baráti látogatáson járt nála Bécsben. Freud így fejezte ki véleményét a dr. Lévyhez írt egyik levelében: „okos, mint mindig”. A kis Lévy Vili szintén ott volt a házban, de kevésbé hívta fel magára a figyelmet. A professzor értékelte intelligenciáját: „Ha Vili megszólal, abban mindig van valami.”

A budapesti tartózkodás után augusztusban következett az üdülés a Kárpátokban, a Magas-Tátrában, amely abban az évben még utoljára Magyarországhoz tartozott, hogy aztán a békekötéskor Wilson elnök döntése nyomán az északról szomszédos államoknak ítélik. A Tátrafüred fölött fekvő legmagasabb pontot, a Csorba-tót egy kisvasút kötötte össze a valamivel alacsonyabb fekvésű Lomniccal, ahol a nővérem és a sógorom talált egy kis kertes bungalót az erdő szélén, ami megfelelő hely volt arra, hogy (részben már kiskamasz) fiaik kitombolhassák magukat. A nyár folyamán élénk forgalom bontakozott ki e két végpont között. Dr. Ferenczi társaságában meglehetősen mozgalmas volt az utazás Budapesttől a Csorba-tóig, és attól tartok, túlságosan is zaklatott Freud professzor számára, aki volt olyan szíves, és magával vitte a mi Vilinket az ő kedves Annijával együtt, hogy aztán a végállomáson átadja a nővéremnek. Utólag megrökönyödve hallottam, hogy az úton Vili többet tartózkodott a csomagtartó hálóban, mint az ülésen, és el tudtam képzelni, hogy a Ferencziből sugárzó „permisszív atmoszféra” a maga módján hozzájárulhatott ahhoz, hogy a nyugtalan kisiút elviselhetetlen útítárssá tegye. Ez a helyzet abból a körülményből adódott, hogy az anyósom reménytelenül betegen feküdt, és én nem tudtam elszabadulni, amikor a nővérem Lomnicon várta Vilit.

A Csorba-tó tekintélyes magasságban (1350 m) fekszik, csodálatos erdők veszik körül; az akkoriban néhány házból és hotelből álló település egy feneketlen mélységű kis sötét tó partján helyezkedik el, amelyből van néhány azon a vidéken. „Tengerszemnek” hívták ezeket, és úgy tartották, hogy egy egykori tenger maradványai. A víz jéghideg volt, és senkinek sem jutott eszébe, hogy fürdőzzön benne. Ellenben az erdők annál hívogatóbbak voltak. A professzor szeretett csak úgy vaktában nekiindulni a hegynek, bal karján kis hátizsákkal, s az hamarosan megtelt a legfinomabb vargányával, amely óriási mennyiségben termelt meg ezekben az erdőkben, és amelynek gyűjtése a professzor kedvenc nyaralási foglalatossága volt. Éles pillantását egyetlen gomba,

egyetlen szem erdei szamóca sem kerülhette el. Amikor anyósom halála után meghívást kaptam a professzorékhoz a Csorba-tóhoz, felszerelés gyanánt egy hegymászó bot és egy kis síp várt, melynek duplikátumai a professzor és Anna birtokában voltak. Ezek az eszközök arra szolgáltak, hogy ha gombakeresés közben szétszóródunk az erdőben, megtaláljuk egymást. Olyan volt ez nekem, mint egyfajta befogadás egy közösségbe. Sokat esett, és a jó idő minden óráját igyekeztünk kihasználni. Emlékszem egy nagyon esős reggelre, aznap az eső aztán csak ebéd után állt el, amikor a professzor megkérdezte, kinek volna kedve vele tartani. Én jelentkeztem, erre felszereltek Anna széldzsekiével (csak most jut eszembe, hogy valószínűleg nálunk is maradt, mivel csak *egyetlenegy* vízhatlan dzseki volt a házban). Útközben ismét szakadni kezdett az eső, a hátizsákomat nemcsak a gomba, hanem az eső is lehúzta. A professzor már szívesen visszafordult volna, de az ítéletidőben nem nagyon lehetett tájékozódni. Amikor végül leírhatatlan állapotban hazaértünk, a professzorné döbbenetére csak úgy ömlött a víz a ruháinkból. A professzor azonban kitartott a jelszavánál: „Rossz idő nincs, csak megfelelő ruházatra van szükség” (amiről az ember gondoskodik), így aztán ez vidám kaland volt. A kisvasút hozta el nekünk Ferenczi látogatását is, majd egy napon megérkezett a nővérem, Vidorné a három kisfiával és a fiammal, Vilivel. Utóbbi nem akart hinni a professzornénak, amikor azt mesélte neki, hogy a professzor, ha elindul az erdőbe, felhúzza az agancsát, hogy távol tartsa az ágakat.

A legidősebb Vidor fiú lefényképezte a professzort, amint a nyugágyban ül a verandán. (Szeretnék mellékelni egy képet.¹⁰) Ahhoz képest, hogy junior kamerája volt, egész jól sikerült a felvétele. Egyik levelében a professzor igen kedvesen emlékezik meg erről a látogatásról, amitől olyannyira a feje tetejére állt a ház, bár ez a fiúk zabolátlan, eleven természetét tekintve nem volt meglepő. Martin Freud, a professzor legidősebb fia, aki szintén a Tátrában töltötte a szabadságát, és akit a háborús tapasztalatok már megviseltek, szabályos sokkot kapott, amikor Vidorék kertje mellett elhaladva, a Vidor fiúk saját készítésű fegyverekkel, indián-üvöltés közepette rontottak rá rejtekhelyükből. A fiúk igencsak meglepődtek, hogy ilyen komolyan veszik őket. A nővérem azzal az ajánlattal is előállt, hogy amikor majd szeptember elsején hazautaznak a családjával, mi költözzünk át az ő kis házukba. Lomnicon nem volt olyan zord a klíma, mint a Csorba-tónál, meg az is fölöttébb csábító volt, hogy az embernek saját háztartása van, és nem úgy él, mint valami szállóban. A nővérem beavatott az élelmiszer beszerzésének minden

¹⁰ A kép sorsáról nem tudni.

titkába, mivel ilyesfajta boltok nem voltak. A dolog „teljesen egyszerű” volt, és mi nagyon élveztük. A húst az egyik dombra épült szálloda, a Palace Hotel konyháján árusították; a lisztet egy kedves helybeli asszony vette át a kenyérsütéshez; a kertben megtermett némi kis zöldség és a legízletesebb hegyi krumpli, amelynek a kiásása különleges örömet szerzett a professzornak. A változatosság kedvéért elutazhattunk a szomszéd városba, melynek sokatmondó neve, Késmárk (valószínűleg a Käsmarkt szóból ered) beváltotta, amit ígért, lehetővé tette, hogy élelmiszerkészleteinket kiegészítsük. Nem lebecsülendő élvezetet nyújtott a legváltozatosabban elkészített frissen szedett gomba.

Egy helybeli parasztasszony segített ellátni a háztartást, amelyért a professzorné vállalta a felelősséget, míg a professzor velem együtt az erdőről való hazaszállításról gondoskodott, és boldog voltam, hogy én még a hátizsákomban is szállíthatok. Ezzel érdemeltem ki aztán a professzor ugratását: „Nem volna esetleg valami cipelnivaló a Katának?” Egyik erdei barangolásunk alkalmával kiértünk egy tisztásra, ahol egy napsütötte szikla invitált pihenésre. A professzor azonban nem engedte, hogy ráüljek. Éles szemével észrevett egy kígyót, és a túrabotjának vas hegyével agyoncsapta. Azon a vidéken akadtak keresztes viperák, és a professzor ébersége óvott meg bennünket ettől a veszélytől. Az ilyen barangolások közben folytatott beszélgetések közül különösen az maradt meg az emlékezetemben, amikor a professzor ifjúságának érdekes családi konstellációjáról mesélt, arról, hogy fiatalabb volt, mint a saját unokaöccse (a féltestvére fia).

Egy napon cigányok jöttek a kertkapunkhoz, és hamiskásan mosolyogva friss pisztrángokat húztak elő a nadrágzsebükből. A professzorné első döbbenetét, mellyel az eseményeket szemlélte, kisvártatva meghátrálásra készítette az ízletes hegyi pisztráng képzete, kékre főzve, ahogy ő bizonyára készíteni szokta. Abban az előnyös helyzetben voltunk, hogy a házunk mindjárt a patak mellett állt, így a mi „orvhalásaink” észrevétlenül tudtak túladni zsákmányukon.

Ha jó idő volt, az ebédet három körtefa árnyékában költhettük el, idilli nyugalomban, a közeli kis erdő fáinak susogása közepette, „mielőtt a közelgő világvége bekövetkezik”, ahogy a professzor szokta mondogatni, bölcsen előre látva a küszöbön álló eseményeket.¹¹ Közvetlen szomszédságunk a patak volt a kis híddal, és emlékszem, milyen nagy hatással volt rám, amikor a professzorné ezt idézte: „Soha többé nem láthatod ugyanazt a hullámot”. Nem tudtam szabadulni a „never again” érzésétől.

¹¹ Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlását.

Közben már zajlott a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület következő, ötödik kongresszusának előkészítése. Először úgy tervezték, hogy Breslauban¹² tartják, de aztán a fivéremnek, Antalnak sikerült a Bizottságot meggyőznie és megnyernie Budapestnek, mivel a magyarországi liberális rezsim politikai légköre kedvező volt a pszichoanalízis számára. Bódy alpolgármester¹³ aztán szép fogadást adott a kongresszus tiszteletére. A professzor Lomnicról Bécsbe szándékozott utazni, de a fivérem érvei végül rábírták a professzort, hogy a szép őszi napokban meghosszabbítsa lomnici tartózkodását, és egyenesen onnan utazzon majd Budapestre, a kongresszusra. Mi addig is folytattuk kellemes és egyszerű időtöltéseinket, melyekben a nyár folyamán a legifjabb (Lévy Vili) is részt tudott venni, pl. barkochbáztunk séta közben. Emlékszem, amikor egyszer a professzor azt javasolta, hogy Vili a saját orrát kapja feladványul. A gyereknek azonban nem sikerült kitalálnia, és aztán megszégyenülten vonult vissza az ő Annijával. Esténként néha összeültünk, és írásos játékot játszottunk. Ebéd után a professzor Annával, a lányával kártyázott (Franzefuss). Amikor Anna elutazott, én vettem át a helyét, de nekem nem volt tehetségem a kártyázáshoz, és rémes hibákat követtem el, amelyek erősen próbára tették a professzor türelmét, emiatt még most is restelkedem. Mielőtt elutaztunk, ki kellett ásnunk a répát és a krumplit, hogy zsákokba töltve feladjuk a sógorom címére. Ebben a munkában a professzor járt az élen; mint ahogy a kajszibarack szedésében is szívesen vett részt Kőbányán, örömet szerzett neki, hogy a föld gyümölcseit sértetlenül húzza ki a talajból. Én ezt nem tudtam utánacsinálni, ő meg mérges volt, ahányszor csak belevágtam az ásóval a krumplibá. Viszont elismerően nyugtázta azt a találati biztonságot, amellyel a fa aprításakor a nehéz, éles fejszét meglengetve le tudtam sújtani, miközben a professzorné néma iszonyattal figyelt. Mindannyiunk nagy sajnálatára Anna Freud csak rövid ideig maradhatott Lomnicon, mert el kellett foglalnia bécsi tanári állását. Az iskolakezdekor Lévy Vilinek is el kellett hagynia Lomnicot. Vilinek annak ellenére sikerült magának megnyernie a professzorné szívét, hogy a szobájában uralkodó hajmeresztően kaotikus viszonyok megdöbbenést csaltak az arcára. „Viszonyok, professzorné asszony”, szokta mondani neki, amikor a professzorné a szobájába készült belépni. Az ő Annijával utazott haza, aki a gombák iránti érzékével és azok változatos elkészítésével kedveltette meg magát.

¹² Breslau, lengyelül Wroc³aw, magyarul: Boroszló: lengyel város, Szilézia történelmi fővárosa. A történelem során Csehországhoz, Lengyelországhoz, a Habsburg Birodalomhoz, a Porosz Királysághoz és a Német Birodalomhoz is tartozott.

¹³ Bódy Tivadar: 1911-1918 között volt Budapest alpolgármestere.

Végül lezártuk a kis házunkat, amelyben aztán sem a tulajdonosai, sem a barátai soha többé nem laktak, és amelyet még ugyanabban az évben ellenséges hordák fosztottak ki. A szép Tátrát, Magyarország büszkeségét a békekötéskor a szomszéd államhoz csatolták.

Arra a kérdésre vonatkozóan, hogy Freud professzor azon a nyáron milyen tudományos munkával foglalkozott, csak szerény felvilágosítással szolgálhatok, ezt azonban dokumentumokkal tudom alátámasztani. Hogy a professzor nem beszélt nekem a munkájáról, az a pszichoanalízissel kapcsolatos akkori teljes tudatlanságomat tekintve nem meglepő. Keveset dolgozott, és az a megjegyzése, mely szerint „abból veszem észre, hogy végéhez közeledik a vakáció, hogy megint vannak ötleteim!”, arra az erős pihenési igényre is utal, amellyel ezt a szabadságát megkezdte. Az említett dokumentumok a mellékelt korrektúraívek, melyeket a professzor nekem adott emlékébe. Ezek a *Schriften zur Neurosenlehre* IV. kötetében¹⁴ megjelent „Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse”¹⁵ és a „Das Motiv der Kästchenwahl”, amely ugyancsak a IV. kötetben található.¹⁶ A nyomda silány minőségű, sötét papírja tanúskodik a háborús idők mindenfajta anyagot érintő szűkösségéről.

– . – . – . –

Az (1918. szeptember végén rendezett) kongresszusról minden lényeges információ megtalálható a kongresszusi tudósítások évkönyvében. Én csak néhány külső jellegzetesség leírására szeretnék szorítkozni. A kongresszus megtartotta a neki adott ígétét, pl. gondoskodott arról, hogy az ülésekre megtisztelő módon a Magyar Tudományos Akadémia épületében kerüljön sor. Akkor senki sem tudhatta, hogy – tempora mutantur – a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesületet radikális fordulatok sorát követően harmincegy év múlva fel fogják oszlatni. A professzor úr és a felesége a Duna bal partján (Buda) fekvő szép Gellért Hotelban laktak, ahonnan kis helyi hajó, az úgynevezett propeller vitte át őket a Duna jobb partjára. Anna Freud, aki szintén eljött Bécsből a kongresszusra, az én vendégem volt. A kongresszus helyszínéül szolgáló teremnek sajátos jellegzettséget kölcsönzött a hadiszolgálatosok táborigényes szürke tömege. Az érdeklődés

¹⁴ Sigmund Freud: *Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre* IV. Hugo Heller & Co., Leipzig, Wien, 1918.

¹⁵ Magyarul: A pszichoanalitikus kezelés előfeltételei. Tanácsok a gyakorló analitikus számára [I]. Ford. Ferenczi Sándor. *Gyógyászat*, 1913, 53. évf., 8. sz., 129-133. Legújabbán Sigmund Freud: *Válogatás az életműből*. (Vál., előszó Erős Ferenc) Budapest: Európa, 2003, 348-361.

¹⁶ Magyarul: A ládikaválasztás motívuma. Ford. Dobos Elvira. *Thalassa*, 2009, 20(2): 85-94.

középpontjában Dr. Simmel állt, aki a frontról érkezett a kongresszusra a „Kriegsneurosen und psychisches Trauma” [Háborús neurózisok és pszichés trauma] témáját tárgyaló, aktuálisan érdekes előadásával. Egy másik előadásról, amely tartalmilag nem állt arányban a hosszúságával, a professzor ezt az észrevételét jegyezte fel a programfüzetére: „ilyen, amikor valaki bakot fej”. Új csillagként tűnt fel érdekes előadásával Róheim Géza és Morton Jellinek¹⁷.

Freud professzor a „Wege der psychoanalytischen Therapie” [A pszichoanalitikus terápia útjai] című előadásában (*Zeitschrift für Ärztliche Psychoanalyse*, 1919, V. kötet) Ferenczi „aktív terápiára” vonatkozó nézeteivel kapcsolatban fejtette ki álláspontját¹⁸. Úgy próbálta meghatározni az analitikus aktivitásának határait, hogy emlékeztetett arra az alapvető elvre, mely szerint az analízis a páciens önmagától való megtagadásában megy végbe, és ez az analitikus aktivitásának is határt szab. A betegség sajátossága mindazonáltal megkövetelheti az analitikus kivételesen aktív beavatkozását is (fóbiák).

Freud professzor azon vágyának és reményének kifejezésével zárta előadását, hogy az analitikus terápiát nemcsak az értelmiségnek, hanem más néprétegeknek, valamint gyerekeknek is hozzáférhetővé lehet tenni, ha az ambulatóriumokban lehetővé válik a szegények ingyenes kezelése.

Továbbfejlődése érdekében a pszichoanalitikus mozgalomnak szüksége volt egy saját kiadóra, szüksége volt ambulatóriumokra a szegény páciensek kezeléséhez és tanulmányi célokra, melyeknek fontosságát Freud professzor a budapesti kongresszusi előadásában hangsúlyozta. Mindehhez pénz kellett. Dr. Freund Antal, akiben a segítőkészség gyakorlati érzékkel párosult, megpróbált kiutat találni ebből a nehéz helyzetből. Általános lett a hadigazdaság, ami annyit jelentett, hogy a kínálat nem tudta fedezni a keresletet. Így volt ez a sörgyártásban is. A vendéglősök extra prémiumot ajánlottak fel, hogy kuncsaftjaik kielégítésére megkaphassák a sörfőzdéktől a szükséges mennyiségű sört. Fivéremnek, Antalnak egyáltalán nem volt ínyére ez a fajta ügyvitel, ő a sörgazdaságban is egy Cato akart lenni, és mint sértő ajánlatot, ezeket a pénzeket vissza akarta utasítani. De rájött, hogy az üzleti életben megértéssel kell viszonyulnia ügyfelei helyzetéhez,

¹⁷ Róheim Géza előadása: „Das Selbst. Eine völkerpsychologische Studie”. Morton Jellinek előadása: „Ethnologische Beiträge zur Psychologie der Freundschaft” (Etnológiai hozzájárulások a barátság pszichológiájához).

¹⁸ Ferenczi előadása: „Die Psychoanalyse der Kriegsneurosen”. Magyarul: A háborús neurózisok pszichoanalízise. In: Ferenczi S.: *A hisztéria és a pathoneurózisok. Pszichoanalitikai értekezések*. Budapest: Dick Manó, 1919. 71-90. Lásd digitalizálva, Budapest: Neumann Kht., 2005. [<http://vmek.oszk.hu/04700/04719/html/index.htm#8>].

Ő viszont nem várhat el tőlük megértést érzékenysége iránt (szigorú felettes-én). Rátalált tehát a megoldásra: elfogadja az üzleti ajánlatot, de azzal, hogy az így befolyt hasznot egy karitatív és kulturális célokat szolgáló pénzalapba helyezi. Egy részét Bárczy polgármester fogja átvenni Budapest város settlement-programja¹⁹ számára, melynek kulturális ügyeit én irányítottam, vagy más kerületekben létesítendő hasonló intézmények alapítására (Kőbánya is szóba került). Nem tudom, meddig jutottak el a pénzalap átvételével kapcsolatos formaságok, amikor a Freud professzor által előre látott „világvége” bekövetkezett: fegyverszünet, Károlyi gróf kormánya Magyarországon, ami (1919 márciusában) átcsúszott a tanácsköztársaságba, aztán az összeomlás után a devalváció, amely a szép tervek Budapestre vonatkozó részének a végét jelentette. Az alap másik részét sikerült átirányítani a pszichoanalitikai alapba, amelyet mint az úgynevezett „kis alapot” a nemzetközi pszichoanalitikai kiadó megalapítására fordították.

Fivérem halála után a pszichoanalitikus mozgalom pénzügyi támogatására irányuló törekvését mások folytatták, így pl. dr. Max Eitingon.

A Freud budapesti kongresszusi beszédében felvetett javaslatok mindazonáltal a háború utáni keserves évek ellenére visszhangra találtak az egész kultúrvilágban, és a pszichoanalitikus mozgalom fejlesztési céljai közül, melyeket ott felvetett, az évtizedek folyamán sok valósággá vált.

Schulcz Katalin fordítása

¹⁹ Angliából kiinduló szociálpolitikai mozgalom, amely a munkásosztály életkörülményeinek javítását tűzte ki célul.